

Gróf Bethlen Margit : Nagy és kis betűk. Év n. Athenaeum kiadása. Bethlen Margit azok közé az elbeszélők közé tartozik, akik főként élet-tapasztalataikat, életszemléletüket akarják műveikben kifejezni. Erre ő főként három műformát használ : a modern meséét (pl. *Kis és nagy betűk, Az erdő két királya, A varázsló*), az életképét (*Tűzek az éjtszakában, Tavasz, A víz*) és a rövidebb, rajzforma elbeszélését (*És bocsásd meg..., Két napló és egy levél, A győztes*). Bármelyik formát használja, bizonyos életfilozófiát szűr le bennük, de nem a tanulság kedvéért, hanem költői kényszerűségből, hogy önmagát adja, hogy gondolatait és érzéseit művészi formába öntse.

Életszemlélete fölényes, mely hol az élesebb, hol az enyhébb irónia és humor hangján szólal meg. Az emberi gyarlóságokon néha csak mosolyog, néha bosszankodik, néha mélabúsan szánakozik.

Mondanivalóit gonddal formálja meg. Hosszabb elbeszélést nem ír, de az említett rövid elbeszélő műfajok mestere. Távol áll minden bőbeszédűségtől, kevés szóval sokat mondva, tömören ír. Kis elbeszélései nem hatnak vázlatokként, mindegyik kerek egész, s noha a gondolati tartalom uralkodik bennük, egyik sem száraz.

A szerzőnek élénk a képzelete, melynek nagy a megelevenítő ereje. Nála a fának, tükörnek, kínai figurának, még a borbély-ollónak is lelke van s ennek tükrében látjuk az embereket, tárgyakat és eseményeket, melyek így eredeti, fantasztikus világitást nyernek. Ezzel az élénk képzelettel mindig valami új szint, új hangulatot tud adni a mindennapi témáknak is.

Legjobban a lélek érdekl, ennek egyéni vagy általános emberi sajátosságait, titkait, finom rezdüléseit kutatja. Ez a lélekkutatás, lélekábrázolás másik erőssége a szerzőnek,

ki legtöbb kis művében tapasztalt emberismerőnek, a maga és mások lelki élete eredeti megfigyelőjének mutatkozik.

A huszonkilenc elbeszélés közül nem akarunk itt egyet sem külön kiemelni, mindegyik érdekes, mindegyik finom csemege irodalmi gourmet-k számára. *A boldog sziget istene és egyéb elbeszélések* c. kötetéhez képest, melyet folyóiratunk 1926.-i évfolyamában ismertettünk, témagazdagság, lelki elmélyülés és formaművészet dolgában ez a gyűjtemény jelentékeny írói fejlődésről tanuskodik.

Szinnyei Ferenc.

Török Sándor : És azalatt itthon . . . Kétkötetes regény. (Franklin-társulat kiadása.)

Azalatt . . . Ez az időhatározó már a testes regénykötet fedőlapján keresztbefekteti messzenyúló véres árnyékát annak az egész emberiség fölött megnehezült «idő»-nek, melynek sorsokba gázoló fordulatai, lelki ráfelelései most már teljes két évtizede szinte a földkerekség minden írói megnyilatkozását szakadatlanul táplálják.

Élményemlékei — harctéri értelemben — Török Sándornak nincsenek, ő már a «háborús kamaszok»-nak azóta férfisorba lépett nemzedékéből való, mely a fergeteg elejét serdülő éveinek éppen küszöbén látta támadóban. «Ha majd az életbe léptek . . .» — hangoztatta a béke világ pedagógiai gyakorlata. De 1914 derekától már a kisgimnázistákat sem lehetett ily távoli ígervényekkel hitegetni : az életbe ők már nem értek rá amúgy, apáik nyugalmas módján «kilépni», — az élet lépett be hozzájuk, hivatlanul és irgalmatlanul, az élet és : a halál . . .

Makra Gyurinak, a regény érezhetően személyes hangulati emlékekből életrekelt gyermekhősének története az ország határszélén kerül

elibénk, az Olt mentén s a Nejoj tövében, ott, ahol a magyar vasúti hálózat acélsápjá legtávolabbra nyújtózkodott. «Az Isten háta mögött», mondták, amikor még senki sem álmodott olyan esztendőkről, melyek elől elbujni többé az Isten háta mögé sem lehetett. Török Sándor ezt a messzire kitolt, minden életnyilvánulásával önmaga körül topogó, nemzetiségi nyugtalanságok földalatti morajlásától is veszélyeztetett végvárát a magyar közműveltségnek mutatja meg most, fogékony gyermeklélekkel megfigyelt rombadóltének szinte félelmetes pontosságú rajzát szolgáltatva.

Jó szeme van — szoktuk mondani a realista módszerű regényíróról. Csakhogy a legjobb szem is — pusztán a reáliákra beállítva — akárhányszor a darabos felszínen vesztegel. Török írói jószeműsége — ebben a regényében még inkább, mint a korábbiakban — hamarabb a Carlylei gondolat igazolása: nem az értelemnek soha egészen tisztává nem tehető ablakán át szemlélődik, ehelyett az ihlet és érzelem isteni látószervével tekint ki a környező világba. A mondanivalóknak meg az ezekkel egyfogantatású hangulati velejáróknak áradó hőisége ebben az ötödfélszáz lapon elterülő regényalkotásban valóban nem mindennapi elbeszélő temperamentumra utal. Erészt Török a regényírás mai stílusválságában bizonyára nem a forradalmi oldal zászlaja alá szegődik. Csakhogy ezen a ponton az alkudozás vagy akár a pillanatnyi megíngás is ránézve művészi talajvesztéssel jelentene egyet. A reflexió, a történetanyag értelmi szétszalagaztatása neki nem kenyere, nem az a formával s szerkezettel való raffinált játék sem: a kommentár is, a formaelv és szerkezeti megoldás is nála mintegy már a «Lust zu fabulieren» ritka természetességű mun-

kájában adva van, s minél kevésbbé árulja el magát, annál sugallatosabb az ereje.

Makra Gyuri éveinek sora is csupa ilyen látszólag magátóladódó vonásból rajzolódik ki. Oltkisvárad diákéletének mozzanatain át követjük férfiváérését, melynek rajongásai és kiábrándulásai, fiú- és leánypajtási kapcsolatok között gazdagodó lelki és érzéki reflexei, dacos neki-feszülései és ernyesztő válságai minden írói túlbuzgalom és felfedezői póz nélkül sorjáznak el a regény lapjain. Török Sándor nem kacérkodik a «pubertás-regények» jólismert, kiabálóan szándékos fogásaival, még kevésbbé mesterkedik történetének szövése körül, hogy annak fordulatait olcsó kelendőségű pszichoanalitikai tételek követelményeihez illessze. Benne mindmáig megmaradt valami az élet színei és ízei felé mohón kitaruló gyermeki kíváncsiságból s az embersorsok mélyén munkáló bölcs elrendelés tisztületéből. Főleg pedig: szereti az életet, megpróbáltatásaiban csakúgy, mint örömeiben. A tévelygések és vétkezések áporodott légköréhez ellenállhatatlanul hozzáérzi, valósággal hozzáköveteli az ég felé mutató havasok tiszta áramlatát, mint ahogy esendő kis hőst is a bércek világának kemény, férfias munkájában eszméleti rá élet és halál örök misztériumára. A regénynek ezek a hegyi fejezetei nemcsak írójukat mutatják a maga idáig elért legkülönb magaslatán, hanem a napjainkbeli magyar regényírásnak is legszebb lapjai közé tartoznak. A félig gyermek oláh leányka, Véta, ez a kis havasi Noémi, az ébredő tiszta szerelemnek felejtetetlenül édes, sugaras-bánatos varázsával lopja be magát szívünkbe. Ennek az alvajáró ifjú szerelemnek gyengéden s emellett kristályos tisztsággal végigvezetett melódiája nem méltatlan ahhoz az örök dallamhoz

sem, mely Ferdinánd és Miranda szűzies bájú kettőséből csendül ki, Shakespeare *Vihar*-jában.

A faji és gazdasági érdekek véres marakodásának, a világháborúnak gyilkos atmoszférájában az író lelkének nemes emberisége, cirógató melege is mély rokonszenvet keltően nyilatkozik meg. Regényének befejezése e tekintetben szinte jelképies kihangzást kap: a hegyi Philemon és Baucis kunyhájában magyar diák, oláh parasztleánya meg egy hazájába igyekvő orosz katona testvéries bánata valódi evangéliumi szellemenben simul együvé, mintegy engesztelő áldozat tömjénfüstjévé, a gabság és butaság zsarnoksága alatt gyötrődő emberiség megváltásáért. S azután az orosz által hadiemiélkül magával hozott «döglött» srappell — mint a Háborúnak minden ellenszegülő érzésért bosszút álló szelleme — felrobban, s a jóknak, igazaknak véres teteme marja be lelkünkbe az éppen tökéletes eszköztelenségénél fogva monumentális záróképet, a könyv végső levelén.

Az ilyen nem a «jőszemű» regényíró veti papirosra a «valóság» nyomán; az ilyenre csak az igazi költő belső szemlélete döbben rá.

Rédey Tivadar.

Kilene verskötet.

Kilenc verskötet fekszik előttem, kilenc költőarc, amely lassan egygyé olvad, s az új költőnemzedék egységes képének jellegzetes vonásait mutatja hibáival, erényeivel. Miért van az, hogy ez a költőnemzedék, különösen a tehetségtelenebbje, olyan szívesen veszi magára a költőapostol váteszi palástját? Ez a palást 20%-ban világfájdalomból, 20%-ban Kassandra-sorsból, 20%-ban őspogány nostalgából s 20%-ban az Ady költészetéből van szöve. Az utolsó 20% megszlik Mécs László és Erdélyi József

költői matériája között. A palást legtöbbször súlyos és merev lesz, mint azok a keményített ruhák, amelyek megállnak akkor is, ha hiányzik mögülrük az ember.

Lehet-e segíteni, lehet-e hinni, lehet-e remélni a kritika tisztító erejében? Kell-e utat mutatni a tehetségnek, amely úgylis megtalálja a maga útját? Lehet-e utat mutatni a tehetségtelenségnek, ha úgy sem menthetjük át rajta a halhatatlanságba?

A kritikának nem is ez a célja. A kritika nem útmutatás. A költészetben a hiba úgysem esetlegesség, hanem tulajdonság. A kritika igazságszolgáltatás és tudatosítás. Tanúság egy ember mellett: Ime, ezt látjuk benned, ennyit tudsz adni s még ennyit remélhetünk tőled.

Kilenc verskötet fekszik előttem, kilenc feltárt lélekről kell tanúságot tennem.

Harsányi Lajos (Mi Cha Él. Budapest. 1933. «Élet» kiadása) az Isten és az embergyermek viszonyát poétai meglátással éneklő papköltő. Témái ebből a viszonyból fakadva, a földi sors, a világ felett sugárzó fényben bomlanak ki verssé. Külön naprendszere van ezeknek a verseknek, bevilágítva a költő realitástól menekülő ösvényeit. Holdja a «mézszín sárga hold», mely képzelete tengerén «gigászi fényhidakat ver, országotat a mindig nyugtalan embernek.» A holdnak nála külön jelentősége, külön szerepe van: a sorsok felett elsikló egykedvű örökkévalóság szimbolumának érzi. Témái mégis sokszor lehajlanak az egyszerű ember áhított, el nem érhető, ezért lírai fényű s romantikusan meleg élete felé. Ez a vágy igen szép genreképeket termel («Mi volna jó», «Nem lehet elmenni», «Ó líra, líra»). Magyarsága néhány keserű versben a megszokottól messze, igaz és meleg érzéseket vet felszínre. Természetfestése finom aquarell-